

Решта показників відображає фінансову ефективність різних видів забезпечення населення, яка вираховується у вигляді видатків, які нормовані на 1 особу (дитину). Саме ці показники мають говорити, про те, як буде змінено фінансове наповнення обслуговування населення, власне кажучи, що є пріоритетним завданням місцевої влади, особливо сільських територій.

Висновок. Таким чином, запропоновані показники дозволять у кількісному вигляді порівняти різні НОТГ та допоможуть визначитися із загальною спроможністю при їх об'єднанні та оцінити ефективність діяльності керівників громад. При наявності таких кількісних показників спроможні ОТГ будуть складатися із суміжних НОТГ, щоб отримати найкращий варіант об'єднання. Крім того, це будуть вагомі аргументи при спілкуванні з населенням сільських і селищних громад щодо їх об'єднання.

Список використаних джерел:

1. Франко І. Що таке громада і чим вона повинна бути? / І. Франко // Збір. творів : у 50 т. – К., 1985. – Т. 44, кн. 1.

2. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 157-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

3. Методика формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2015 р. № 214 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>

4. Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 200 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ua/cardnpd?docid=248909733>

5. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін; Асоціація міст України. – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 396 с.

* Зелінський Сергій Едуардович – кандидат технічних наук, доцент, докторант кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентіві України.

УДК 353(477)

Олексій Ляшенко *

ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ ВИБІР ЖИТЕЛІВ ГАЛИЧИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано динаміку змін електоральних уподобань жителів Галичини у ході загальнонаціональних виборчих кампаній 1991–2014 рр. Звертається увага на особливості електоральних переваг виборців Галичини у порівнянні з іншими регіонами і загальнонаціональними результатами голосування. Доведено, що результати виборчих кампаній повинні враховуватися під час вироблення й удосконалення державної регіональної політики.

Ключові слова: Галичина, регіон, регіональна ідентичність, виборчі кампанії, результати виборів, електоральна поведінка, регіональна політика.

Ляшенко А. А. Электоральный выбор жителей Галичины как источник усовершенствования государственной региональной политики в Украине.

В статье проанализирована динамика изменений электоральных предпочтений жителей Галичины в ходе общенациональных избирательных кампаний 1991–2014 гг. Обращается внимание на особенности электоральных предпочтений избирателей Галичины

в сравнении с другими регионами и общенациональными результатами голосования. Доказано, что результаты избирательных кампаний должны учитываться при выработке и усовершенствовании государственной региональной политики.

Ключевые слова: Галичина, регион, региональная идентичность, избирательные кампании, результаты выборов, электоральное поведение, региональная политика.

Liashenko O. O. Electoral choice of Galicia habitants as a source of improvement of the state regional policy in Ukraine.

The article analyzes the dynamics of changes of electoral preferences of habitants of Galicia during national election campaigns 1991–2014. Attention is paid to the peculiarities of the electoral preferences of electors in Galicia in comparison with other regions and nationwide voting results. It is proved that the results of election campaigns should be considered during development and improvement of state regional policy.

Keywords: Galicia, region, regional identity, election campaigns, election results, electoral behavior, regional policy.

Постановка проблеми. Вибори і, зокрема, результати голосування є ефективним інструментом виявлення просторової політичної структури суспільства, її відображення в електоральній поведінці громадян. Електоральне структурування території в умовах перехідного суспільства дозволяє визначити регіональні політико-культурні особливості та суперечності, врахувати їх при розробці регіональної політики держави та стратегії інших перетворень.

Специфіка інституту виборів полягає ще й у тому, що він є способом реалізації суверенних прав і волі громадян щодо держави, її владних установ і організацій. При цьому для більшості населення вибори є чи не єдиною формою участі у політиці. Для держави вибори є знаряддям формування вищих органів влади та інструментом легітимізації і стабілізації політичної системи. Для політичних сил вибори виховують і селекціонують кадровий потенціал, формують інститут політичної відповідальності. Для суспільства вибори виконують функції соціалізації політики і оновлення політичних еліт, втілюють місцеве, регіональне і загальнонаціональне самоврядування з урахуванням інтересів і сподівань громад.

Формулювання завдань дослідження. У цьому відношенні Галичина становить особливий інтерес, з огляду на вагоме місце у демографічній структурі України, а також внаслідок тієї ролі, яку Галичина відіграла у процесі здобуття і становлення новітньої української державності, зокрема завдяки політичному вибору, який робили жителі регіону під час виборчих кампаній до загальнонаціональних представницьких органів влади. Докладне вивчення окреслених питань становить завдання даного дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Чільне місце в роботах вітчизняних дослідників електоральної проблематики відведено вивченню територіальних особливостей електоральної поведінки громадян та електоральному районуванню України. В даному контексті слід навести роботи В. Березинського, О. Вишняка, О. Городецької, А. Ключковича, А. Колодій, А. Романюка, Л. Скочиляса, та ін.

Значний внесок в аналіз та узагальнення результатів виборів в Україні зробили О. Балакірева, І. Бекешкіна, М. Міщенко, В. Паніотто, О. Петров, В. Танчер, Н. Харченко, В. Хмелько, М. Чурилов та ін. Окремо слід виділити низку досліджень, присвячених вивченню електоральної поведінки і культури на регіональному рівні: Західний регіон (В. Бусленко, І. Доцяк, Ю. Остапець), Південно-Східний регіон (С. Білоусов, О. Зубченко), Східний регіон (Є. Калашников, В. Якушик), а також етнорегіональні дослідження відділу національних меншин Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України: «Крим в етнополітичному вимірі», «Закарпаття в етнополітичному вимірі», «Донбас в етнополітичному вимірі» та «Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості».

Виклад основного матеріалу. В електоральній історії України після здобуття незалежності можна виділити три завершені основні етапи: 1) перша половина 90-х рр.;

2) друга половина 90-х – перша половина 2000-х рр.; 3) друга половина 2000-х рр. – 2014 рік. Для першого етапу було характерним протистояння прибічників повноцінної державної незалежності та прозахідної зовнішньополітичної орієнтації з прихильниками ідеї збереження колишнього СРСР або реінтеграції в його межах. На другому етапі основна боротьба розгорнулася між пануючими центристами (з прихильними до них правими) і лівою опозицією. Головна особливість цього етапу полягала у тому, що представники лівого руху серйозно претендували на владу. Вибори 2004 р. ознаменували собою остаточне завершення цього періоду. Третій період характеризується протистоянням постмайданних представників «помаранчевих» і «біло-блакитних» політичних сил, маргіналізацією «лівого» і «старого правого» політичних таборів, а також певним зростанням популярності «нового правого» табору.

Електоральна диференціація території України має переважно комбінований характер і не може бути описана просто як відмінності між Правобережжям і Лівобережжям Наддніпряни, або між Заходом, Центром і Сходом, або між Західною Україною й усією іншою територією. Різні дослідники обґрунтовують різні варіанти електорального районування України. Так, наприклад, О.Вишняк на основі аналізу результатів президентських та парламентських виборів 1994–2006 рр. за критерієм національно-демократичної, проросійської та невизначеної ідентифікації кандидатів та партій виокремив п'ять типів політичних регіонів України: Донбас і Крим; інші південно-східні області; перехідний регіон Північного Сходу та Кіровоградська область; Центральна Україна; Західна Україна [1, с. 331–342].

Об'єднання в регіони не позбавляє гетерогенності та неоднорідності включених територіальних одиниць, що характеризуються своєю електоральною специфікою. Наприклад, на Заході виокремлюються ще чотири субрегіони – Галичина, Волинь, Буковина та Закарпаття. Причому саме електоральна поведінка жителів Закарпаття помітно вирізняється на електоральній карті західних областей України [2; 3; 15].

Електоральна історія новітньої Української держави налічує п'ять повноцінних (за участю усіх регіонів) і одні «усічені» (без участі окупованих Росією територій) президентські, а також шість повноцінних і одну «усічену» парламентські виборчі кампанії, впродовж яких виразно проявилися регіональні особливості електоральної поведінки. До цього переліку слід також віднести й референдум про незалежність України, що відбувся в один день із першими президентськими виборами.

Референдум 1 грудня 1991 р. окреслив вісь протистояння між «прозахідниками» і «державниками» – з одного боку, та «євразійцями» і «лівими» – з іншого. Але більш виразно регіональну диференціацію електоральних уподобань саме за регіональною ознакою виявили перші вибори Президента України, що відбулися в один день із референдумом.

За підсумками голосування на виборах Президента України 1 грудня 1991 р. вперше на політичній карті України виокремився такий електоральний регіон, як Галичина. Перші президентські вибори 1991 р. виявили диференціацію електоральних уподобань українців за регіональною ознакою стосовно основних претендентів на перемогу – провладного кандидата Л. Кравчука та представника опозиції В. Чорновола.

В основі програми Л. Кравчука було П'ять «Д» – Державність, Демократія, Достаток, Духовність, Довіра. Це був лаконічний документ із доволі декларативними підходами до програми перетворень в Україні на етапі незалежності. Зокрема, «Державність» передбачала утвердження власної державності з усіма її атрибутами, а «Духовність» – забезпечення, у найширшому розумінні слова, духовного відродження української нації, надійно гарантуючи водночас вільний національно-культурний розвиток представникам усіх національностей, що утворюють український народ [4].

Такі підходи характеризували деякі особливо суттєві потреби розвитку суспільства, проте не конкретизували шляхи їх реалізації, не відображали інноваційності політичної думки, і, зокрема, з погляду проблем формування української політичної нації, взаємозв'язку і взаємозалежності між формуванням громадянського суспільства і реалізацією завдань державного будівництва тощо [5, с. 243].

Програма В. Чорновола мала назву «Україна: шлях до свободи». У ній проблема громадянського суспільства визначена як найважливіша в аспекті збереження незалежності України та реалізації нагальних проблем державної політики. Проблема національного і духовного відродження України розглядалася В. Чорноволом у вимірі державної політики з урахуванням комплексу необхідних політичних завдань – від кардинальної зміни підходів керівництва країни до шляхів розвитку культури – до зміни статусу інтелігенції в суспільстві, пріоритетної уваги щодо розвитку науки тощо. Крім того, програмний документ В. Чорновола як кандидата в Президенти – це серйозна розробка конкретних кроків щодо державного будівництва на етапі незалежності України, значна частина положень якої, і насамперед, в аспекті соціально-економічних перетворень, зовнішньої політики, екології, євроінтеграційних орієнтирів, безпеки формувала програмну діяльність (з тією чи іншою мірою успішності її реалізації) усіх після Л. Кравчука президентів і урядів України [5, с. 243].

Хоча обидва кандидати виступали із державницьких позицій, різниця у сприйнятті їх виборцями полягала у тому, що Л. Кравчук виступав як більш поміркований колишній комуніст, а В. Чорновіл – як більш радикальний опозиціонер-дисидент, лідер Народного Руху України.

За результатами голосування у першому турі перемогу здобув Л. Кравчук, за якого віддали голоси **61,59 %** виборців. У регіональному розрізі Л. Кравчук набрав більшість голосів виборців у містах Київ та Севастополь та областях, за винятком трьох областей Галичини. В. Чорновіл переміг у Львівській (**75,86 %**), Івано-Франківській (**67,1 %**) та Тернопільській (**57,45 %**) областях. На Буковині перевага Л. Кравчука над В. Чорноволом була мінімальною: **43,56 %** проти **42,67 %** [6].

На думку авторів колективної монографії «Українське суспільство на шляху до політичної нації: історія і сучасність», причини того, чому програма В. Чорновола не переконала більшість громадян України, полягають в інертності, традиційності мислення на той час значної частини суспільства, сприйнятті фігури Л. Кравчука як досвідченого політика, очевидного лідера країни, прагматика – на протиположності особі В. Чорновола, який (не без ідеологічної обробки суспільства з боку ЗМІ) сприймався як представник націоналістичних сил. Серйозним негативним чинником став і розкол у рядах національно-демократичного табору [5, с. 245].

Натомість, результати голосування на Референдумі про Незалежність України хоч і дали найвищий рівень підтримки у галицьких областях (**98,67 %** у Тернопільській, **98,42 %** у Івано-Франківській, **97,46 %** у Львівській), все ж не виокремили Галичину як регіон, оскільки у решті областей (за винятком Криму і Севастополя) рівень підтримки незалежності також становив понад **83 %** [7].

На наш погляд, особливе голосування жителів Галичини на президентських виборах **1991** р. засвідчило політичну особливість даного регіону у складі України, яка полягає не лише у виборі вектору розвитку держави, а й у способі його реалізації, який запропонував В. Чорновіл: шлях, який обрали сусідні центральноєвропейські держави, політика деідеологізації та роздержавлення культурного життя. Також вагому роль відіграло те, що фактично В. Чорновіл виступав визнаним політичним лідером Галичини.

Вибори і Референдум **1991** р. відбувалися на хвилі національного піднесення, сподівань на швидке подолання соціально-економічних проблем, багато в чому саме завдяки побудові власної держави. Але вже у перші роки незалежності соціально-економічна ситуація в Україні ще більше погіршилася. Як наслідок, у частини суспільства з'явилося відчуття розчарування, соціальна апатія, ностальгія за недавнім соціалістичним минулим. Так, соціологічне дослідження, проведене центром «Демократичні ініціативи» та Інститутом соціології АН України у жовтні **1993** р., засвідчило, що голоси **30 %** опитаних, відповідаючи на питання про ставлення до політичних сил, орієнтованих на повернення до соціалізму або побудову капіталізму, розподілилися таким чином:

- не підтримують жодних – **30 %**;
- підтримують і тих, й інших, аби не воювали – **22 %**;
- підтримують прихильників капіталізму – **18 %**;

- підтримують прихильників соціалізму – 12 %;
- інше – 2 %;
- важко відповісти – 16 % [8, с. 138].

Як видно, різниця між прихильниками капіталістичного і соціалістичного шляху була не такою й значною. Протягом 1991–1993 рр. в Україні утворився ряд лівих партій, зокрема Соціалістична партія України та Селянська партія України. Саме у жовтні 1993 р. була скасована заборона на діяльність КПУ (із серпня 1991 р.).

Саме в таких умовах проходила виборча кампанія президентських виборів 1994 р. Основними конкурентами на них стали чинний Президент Л. Кравчук і Л. Кучма. Президентські вибори 1994 р. вперше продемонстрували чіткий географічний розподіл країни на східну і західну частини в контексті підтримки Л. Кучми та Л. Кравчука. Показово, що представник від влади – Л. Кравчук – отримав найбільшу підтримку виборців саме у трьох галицьких областях, які в 1991 р. проголосували проти нього. Так, за Л. Кравчука у першому турі проголосували 89,01 % виборців у Івано-Франківській області, 90,57 % виборців у Львівській області і 90,96 % виборців у Тернопільській області. У цілому по Україні у першому турі Л. Кравчука підтримали 38,32 % виборців.

У другому турі підтримка Л. Кравчука в Галичині зросла до 94,46 % у Івано-Франківській області, 93,77 % у Львівській області і 94,8 % у Тернопільській області. А в цілому по Україні – до 45,06 %. Натомість, підтримка Л. Кучми в обох турах в Галичині була стабільно низькою й не перевищила 3,9 %, а в цілому по Україні зросла з 31,14 % у першому турі – до 52,15 % у другому [9].

Отже, у 1994 р. ідеали побудови української держави, закладені у 1991 р., поступилися соціальному розчаруванню й економічній кризі. Як стверджує В. Хмелько, у 1994 р. регіональний розподіл голосів між основними кандидатами виявився найтісніше пов'язаним із поділом виборців на прихильників і супротивників близьких відносин із Росією. Природно було припустити, що це пов'язано із відмінностями етнічного складу населення різних регіонів. З іншого боку, певний зв'язок розподілу голосів зі ставленням до російської мови давав підстави також припускати, що поширеність бажання більш тісних відносин з Росією якоюсь мірою пов'язана з відмінностями у мовному складі регіонів. Розрахунки показали, що поширеність у регіонах бажання близьких відносин з Росією тісніше пов'язана як раз не з їхнім етнічним, а з мовним складом: чим більшою була в регіоні частка виборців, яким зручніше було спілкуватися російською мовою, тим більшою там була і частка прихильників об'єднання України з Росією в одну державу. Внаслідок цього з'ясувалося, що розподіл голосів між Л. Кравчуком і Л. Кучмою в регіонах найбільше залежав від частки в їх населенні, відповідно, україномовних і російськомовних виборців [10].

Якщо Л. Кучма зробив ставку на ідеї боротьби зі злочинністю, економічного піднесення та надання російській мові статусу державної, то в основі передвиборчої платформи Л. Кравчука у 1994 р. були ідеї зміцнення української державності, українське національно-культурне відродження. І саме ці ідеї підтримали галичани.

Президентська виборча кампанія 1999 р. співпала із початком другого етапу диференціації електорального простору України, на якому вісь протиставлення змістилася у геополітичну сферу, при збереженні ідеологічної складової (ліві-неліві).

Під час цієї президентської кампанії відбулися певні зміни у територіальному розподілі електоральної підтримки кандидатів. Значною мірою вони були зумовлені тим, що головним конкурентом чинного на той час Президента Л. Кучми став лідер українських комуністів П. Симоненко. Зважаючи на тяжкий економічний стан України середини 90-х років ХХ ст., а відповідно і зростання популярності лівих ідей, особливо на Сході та Півдні України, колишній «кандидат Сходу», принаймні у передвиборчій риторичі, був змушений переорієнтуватися на західноукраїнських виборців. Л. Кучма у 1999 р. – прагматик, реальний політик, що користується підтримкою «націоналістів» як символ і захисник української незалежності [11]. Цей образ Л. Кучми підкріплювався й такими політичними здобутками, як законодавче врегулювання проблеми кримського сепаратизму і повернення автономії у правове поле України у 1995–1998 рр., приєднання України до Ради Європи у 1995 р.

та підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору у 1997 р.

Очевидно, що ці кроки у сприйнятті галичан перетворили Л. Кучму із проросійського «червоного директора» на прозахідного захисника української державності. Тож, проголошуючи ідеї, прийнятні для прихильників національно-демократичних та центристських сил (такі як уникнення загрози втрати державності, необхідність проведення ринкових реформ тощо), а також не без застосування сумнозвісного «адмінресурсу» Л. Кучма здобув перемогу на виборах Президента України у 1999 р. Найпереконливішою його перемогою була на Галичині. Так, якщо у першому турі по Україні в цілому підтримка Л. Кучми становила 36,49 %, то на Галичині за кандидата проголосували 70,38 % виборців Івано-Франківської області, 64,06 % виборців Львівської області та 69,38 % виборців Тернопільської області [12].

У другому турі за Л. Кучму по Україні в цілому проголосувало 56,25 % виборців. Понад 50 % голосів виборців Л. Кучма здобув у 8 областях Західної України, Київській, Донецькій і Одеській областях. Зокрема, на Галичині його підтримка зросла до 92,3 % в Івано-Франківській області, 91,59 % у Львівській області та 92,17 % у Тернопільській області [12].

Президентські вибори 2004 року означили собою початок третього етапу регіональної диференціації електорального простору України. Класична геополітична вісь електоральної ідентифікації «Захід – Росія» зберігається. У політико-ідеологічному плані слід зазначити, що у порівнянні з 1990-ми роками в 2004 р. ліві вже не претендували на владу, протистояння «ліві-неліві» змінюється на боротьбу між «помаранчевими» (націонал-демократами) і «біло-блакитними» (євразійцями, регіоналами).

Особливістю цієї президентської кампанії, порівняно із двома попередніми, стало те, що у виборах не брав участі чинний Президент України. Ця виборча кампанія була позначена надзвичайною гостротою, а також мала виражені етнополітичні особливості. Так, політична позиція та особистість опозиційного кандидата В. Ющенка фактично об'єднала регіони історичного ядра України. Водночас В. Янукович, команда якого для мобілізації електорату висунула низку проросійських гасел (надання статусу державної російській мові, запровадження подвійного громадянства тощо), здобув перемогу у дев'яти південно-східних регіонах та Севастополі. Але демографічних ресурсів Сходу і Півдня не вистачило для того, щоб «переважити» Захід і Центр держави. Як наслідок, перемогу на виборах здобув «географічний» наступник влади, а не «політичний» [13].

Президентські вибори 2004 р. стали найбільш жорсткими і брудними за всю історію незалежної України. Результати другого туру виборів було визнано сфальсифікованими і було призначено «третьій тур» голосування.

Традиційно найвищою підтримка В. Ющенка була у галицьких областях. Так, у першому турі в цілому по Україні В. Ющенко набрав 39,9 % голосів виборців, а В. Янукович – 39,26 %. На Галичині за В. Ющенка у першому турі проголосували 89,03 % виборців Івано-Франківської області, 87,25 % виборців Львівської області та 87,52 % виборців Тернопільської області. Найближчий до галицького відсоток підтримки В. Ющенка у першому турі було зафіксовано у Волинській області – 77,19 % [14].

У «третьому турі» по Україні в цілому за В. Ющенка проголосували 51,99 % виборців. У регіональному розрізі у тих областях, де В. Ющенко здобув перемогу, кількість відданих за нього голосів становила не менше 63 %. На Галичині у «третьому турі» за В. Ющенка проголосували 95,72 % виборців Івано-Франківської області, 93,74 % виборців Львівської області та 96,03 % виборців Тернопільської області [14].

Регіональні межі електоральної підтримки двох груп політичних сил – «помаранчевих» та «біло-блакитних» кандидатів відтворилися на наступних виборах Президента України, що відбулися у 2010 р. Особливістю цієї виборчої кампанії було те, що чинний Президент брав участь у виборах у якості аутсайдера, а не одного з лідерів кампанії. Натомість нішу лідера «помаранчевих» зайняла чинний на той момент Прем'єр-міністр України, один з лідерів Помаранчевої революції Ю. Тимошенко. Ще однією відмінністю цих виборів стала

перша після 1994 р. перемога «проросійського» кандидата. Президентські вибори 2010 р. підтвердили територіальний електоральний поділ, що окреслився на виборах 2004 року в розрізі підтримки кандидатів «постпомаранчевих» (Ю. Тимошенко) та «біло-блакитних» (В. Янукович) політичних сил. Водночас співвідношення виборчих результатів цього разу було на боці В. Януковича, перемогу якого забезпечили не тільки східні і південні регіони, але й частина виборців у західних і центральних областях [15, с. 56].

Загалом по Україні у першому турі виборів Президента України у 2010 р. В. Янукович набрав 35,3 % голосів підтримки виборців, Ю. Тимошенко отримала 25 % голосів підтримки виборців, а за чинного Президента В. Ющенка проголосували 5,5 % виборців. У регіональному розрізі Ю. Тимошенко здобула перемогу у 15 з 16 «помаранчевих» областей (за винятком Закарпаття, де більшість голосів у першому турі отримав В. Янукович) і м. Київ.

Важливим чинником результатів голосування у першому турі став вибір галичан. Значна кількість виборців трьох галицьких областей у першому турі віддали перевагу В. Ющенку: 25,1 % у Івано-Франківській області, 30,8 % у Львівській області та 26,4 % у Тернопільській області. У решті областей рівень підтримки В. Ющенка у першому турі не перевищив 8 %. За В. Януковича на Галичині проголосували 5,1 % виборців Івано-Франківської області, 5,7 % виборців Львівської області та 9,8 % виборців Тернопільської області [16].

У другому турі голосування на виборах Президента України у 2010 р. перемогу із 48,95 % голосів підтримки виборців здобув В. Янукович. Ю. Тимошенко набрала 45,47 % голосів виборців. Зокрема, вона перемогла в усіх «помаранчевих» областях і м. Київ. Більшість виборців Галичини, які голосували у першому турі за В. Ющенка, також підтримали Ю. Тимошенко. Втім, уперше підтримка «проукраїнського» і «прозахідного» кандидата на Галичині була меншою 90 %: 88,89 % у Івано-Франківській, 86,20 % у Львівській та 88,39 % у Тернопільській областях [16]. На наш погляд, причини такого, хоч і незначного, зниження підтримки, порівняно із попередніми виборчими кампаніями, полягають у наявності впродовж 2005–2010 рр. внутрішнього конфлікту і конкуренції у «помаранчевому» таборі між лідерами Помаранчевої революції – В. Ющенком і Ю. Тимошенко, що призвело до певного розчарування і дезорієнтації «помаранчевого» електорату, у тому числі й на Галичині.

Президентські вибори 2014 р., як і найперші в історії незалежної України, завершилися вже у першому турі перемогою одного з кандидатів. Утім, ці вибори посідають особливе місце в українській історії, оскільки вони відбувалися після небачених до того у новітній українській історії потрясінь, результатом яких стали Євромайдан і Революція Гідності, кровопролиття, повалення влади Президента В. Януковича, окупація частини української території Росією і початок збройного конфлікту на Донбасі. Суспільство перебувало у шоковому стані. Ідеологічні та геополітичні чинники на певний час відійшли на другий план. На перший план вийшов чинник якнайскорішого подолання кризи і припинення збройного протистояння на Донбасі. Ще однією особливістю цих виборів стало те, що у них не брали участь жителі АР Крим та більшість виборців Донецької і Луганської областей.

Незважаючи на високий рівень радикальних настроїв, виборці виявляли розуміння, що війна вимагає деяких компромісів, зокрема, якомога швидшого утвердження легітимної влади. Відтак вже у першому турі перемогу здобув П. Порошенко із 54,7 % голосів підтримки виборців. Друге місце посіла Ю. Тимошенко (12,81 %), а замкнув трійку лідерів О. Ляшко (8,32 %). П. Порошенко переміг в усіх областях України. Найвищі відсотки (понад 50 %) голосів за П. Порошенка дали виборці 15 з 16 «помаранчевих» областей (крім Чернігівської) і м. Київ. Щодо результатів голосування за П. Порошенка у Галичині, то волевиявлення виборців Галичини не стало винятковим, а рівень підтримки П. Порошенка понад у 60 % був співставним із результатами голосування у Вінницькій, Закарпатській, Київській областях і м. Київ. Так, у Івано-Франківській області за П. Порошенка проголосували 65,13 % виборців, у Львівській області – 69,9 % (найвищий показник з усіх регіонів), у Тернопільській області – 60,62 % [17]. Якщо ж розглядати суму голосів за «помаранчевих» кандидатів, то на Галичині вона є найвищою і становить понад 95 % [18].

Під час парламентських виборчих кампаній в Україні також зберігався західно-східний вектор відмінностей електоральних уподобань громадян. Хоча, внаслідок того,

що на парламентських виборах переможець не один, а декілька, ці відмінності мали дещо менш виразний характер, ніж під час президентських виборів. Різний рівень повноважень парламенту і Президента робить різними в очах виборців не лише функції органу, що обирається, але і «ціну» виборів і голосування з точки зору їх політичних наслідків. Для того, щоб описати вплив, який здійснюють повноваження виборних інститутів на електоральну поведінку, К. Рейф і Г. Шмітт ввели поняття виборів «першого» і «другого» порядку [19].

«Другорядними» в Україні до 2006 р. слід вважати вибори до Верховної Ради. Модель президентсько-парламентської республіки, закріплена у Конституції 1996 р., передбачала наявність у Президента значно більшого обсягу повноважень, ніж у Верховної Ради. Уряд формувався фактично позапарламентським шляхом (Верховна Рада лише давала згоду на призначення Президентом Прем'єр-міністра) і після формування зберігав більш тісні зв'язки з Президентом, а не з парламентом. Зокрема, Президент мав право звільняти окремих членів уряду, а процедура парламентської відповідальності уряду була досить складною, і не передбачала можливості зміни законодавчим органом влади окремих членів Кабінету Міністрів. Тому президентські вибори, з точки зору визначення курсу держави, мали більше значення, ніж парламентські. Саме це і робило парламентські вибори виборами «другого» порядку, суттєво зменшуючи «ціну» голосування з точки зору його політичних наслідків.

Мажоритарна основа перших після проголошення незалежності парламентських виборів в Україні у 1994 р. створила певні інституційні перешкоди заповненню складу парламенту та його партійно-ідеологічному структуруванню [15, с. 54]. Попри значний електоральний успіх безпартійних кандидатів, географія виборчих преференцій засвідчила, що кандидати від лівих політичних сил спиралися на підтримку виборців Сходу, Центру і Півдня, тоді як у Західному регіоні перевагу отримали кандидати від правих і правочентристських партій.

Парламентські вибори 1994 р. мали ряд особливостей. Насамперед, вони були позачерговими, і були призначені як результат компромісу у виході з політичної кризи. Виборчий процес також був особливим – 450 депутатів обиралися за мажоритарною системою – кожен з кандидатів мав набрати понад 50 % голосів виборців з числа тих, що взяли участь у голосуванні, за умови, що візьмуть участь у голосуванні не менше 50 % виборців, внесених у списки. У разі, якщо жоден кандидат не набирає понад 50 % у першому турі, два кандидати з найвищим результатом проходять у другий тур. Вимога набрати понад 50 % голосів залишалася і для другого туру, так що завдяки можливості голосувати проти обох нерідко бувало, що і другий тур не визначав переможця, причому в цьому випадку доводилося проводити в окрузі повторні вибори, починаючи кампанію з самого початку. Те ж саме траплялося і в разі, коли в голосуванні брало участь менше 50% виборців. Як наслідок, для виборів 1994 р. була характерною значна кількість округів, які так і залишилися не представленими у парламенті до самого закінчення його повноважень.

Загалом від Галичини до Верховної Ради II скликання було обрано 45 депутатів: 22 від Львівської області, 13 від Івано-Франківської області та 10 від Тернопільської області. Більшість з них – 22 – були позапартійними: по 10 від Львівської та Івано-Франківської областей і 2 від Тернопільської області. Решта народних депутатів від Галичини представляли 5 політичних сил:

- Народний Рух України – 7 (з 20-ти) народних депутатів (5 від Львівської області і 2 від Тернопільської);

- Конгрес Українських Націоналістів – 6 (з 6-ти) народних депутатів (3 від Львівської області, 2 від Івано-Франківської області і 1 від Тернопільської області). Я. Стецько була дообрана у березні 1997 р.;

- Українська республіканська партія – 5 (з 9-ти) народних депутатів (3 – від Тернопільської області і по 1 від Івано-Франківської і Львівської областей);

- Партія демократичного відродження України – 2 (з 3-х) депутати від Львівської області;

- Українська консервативна республіканська партія – 2 (з 2-х) депутати (по одному від Львівської і Тернопільської області). У травні 1994 р. помер депутат Р. Купер, а у вересні

1994 р. за відповідним виборчим округом депутатом було обрано Л.Кравчука, який позиціонувався як позапартійний [20].

Отже, попри те, що понад половина обраних у 1994 р. народних депутатів від Галичини були позапартійними, результати голосування галичан засвідчили їхню підтримку виключно правих, національно-демократичних і право-центристських політичних сил. У загальноукраїнському вимірі подавляюча більшість представників правих, національно-демократичних і правоцентристських сил (за виключенням Народного Руху України) представляли саме три Галицькі області.

За мажоритарної системи виборці значною мірою обирають особистість, і не завжди партійна приналежність обраного є визначальною. Тому, оскільки конфігурація електоральної підтримки політичних сил, рівень підтримки політичних партій виявляється насамперед під час виборів за пропорційною системою, то більш предметні висновки з цього приводу можна зробити на основі зіставлення результатів парламентських виборів 1998, 2002, 2012 і 2014 років, що проводилися за змішаною системою, та виборів 2006 і 2007 років, які відбулися за суто пропорційною системою.

Під час парламентських виборів 1998 р. у виборчому процесі взяли участь 21 політична партія і 19 блоків політичних партій. Провладні політичні сили були представлені, насамперед, НДП і СДПУ (о), відверто проросійські – об'єднанням СЛОН, ліві і ліворадикальні – КПУ і ПСПУ, лівоцентристські – блоком СПУ – СелПУ, національно-демократичні і праві – Народним Рухом України, блоком демократичних партій НЕП, блоком «Європейський вибір України» і виборчим блоком «Національний фронт».

Несформованість партійної системи і власне партій обумовила те, що більшість політичних сил, не дивлячись на ідеологічну «ознаку» у власних назвах, не торкалися багатьох питань, які мали б відстоювати, будучи дійсно ідеологічно згуртованими об'єднаннями громадян. Ще однією рисою перегонів 1998 р. стала свого роду тотальна «політична мімікрія» – намагання бути схожими на когось іншого і дуже привабливого з ідеологічної точки зору.

У цілому всі суб'єкти виборчої кампанії 1998 р. можна згуртувати в декілька груп навколо виключно вітчизняних політичних проблем. Перша група партій цілком підпадала під визначення умовно-лівої опозиції панслов'янського спрямування. Вимога надання російській мові статусу державної була в виборчих програмах КПУ, ПСПУ, виборчого блоку партій «СЛОН – Соціально-Ліберальне Об'єднання», ПРВУ (Партія регіонів), Партії «Союз», Партії духовного, економічного і соціального прогресу (ПДЕСП). Ці ж політичні сили разом з СПУ та СелПУ, ВБП «Трудова Україна», ПЗВ відстоювали ідею відновлення СРСР чи то через стратегічне партнерство виключно з Росією, чи то через створення «союзу братніх республік України, Росії, Білорусі». Три з них (КПУ, ПСПУ, ВБП «ТУ») – єдині, хто вимагав повернення влади радам. А ПРВУ запевняла, що «духовне відродження в країні – це звернення до історичної духовної традиції багатонаціонального народу України» [21].

Публічно і політично протилежними цій групі партій під час виборчої кампанії 1998 р. виступили громадські об'єднання націонал-демократичного спрямування. Даний спектр був представлений наступними суб'єктами виборчого процесу: Народний Рух України, Партія «Реформи і порядок», Виборчий блок партій «Національний фронт», Українська Національна Асамблея, Виборчий блок партій «Менше слів». Для партій цього спектру було більш притаманним створення блоків, щоб охопити якнайбільше виборців. Така тенденція була прямим наслідком втрати впливу лідерів даних партій на суспільно-політичні процеси в країні [21].

Третю групу становили політичні сили центристського спрямування. Ці партії першими «відчули» прихід у політику ФПГ. Відповідальність моменту для частини центристських партій обумовлювали президентські вибори 1999 р. Фактично на виборах 1998 р. було апробовано методи та ідеологічні тези наступної президентської кампанії. Відвертими представниками партій влади в цей проміжок часу виступали НДП, СДПУ (о) та Народна партія (НАПУ, АПУ). У своїх програмах вони заклали доктрину поліетнічної унікальності країни на базі незмінних культурних цінностей та впевненість у самодостатності

національної економіки (націоналізм). Не ставили під сумнів існування саме національної держави, в основу якої покладена традиційна мораль (консерватизм). Намагалися поєднати тезу християнських демократів про власність, як гарантію свободи і незалежності, з упевненістю соціал-демократів у непорушності прав і свобод людини. Вважали, що основою побудови громадянського суспільства є участь громадян у різноманітних сферах життя суспільства. Їх пріоритетами були «захист конституційних прав, утвердження високих духовних цінностей, національного єднання, турбота про соціальне забезпечення та захист прав незахищених верств населення». Не оминали вони і питання екологічної безпеки, схилившись в цьому до програми зелених. А заради зменшення соціальної нерівності (теза пасує соціалістам) готові були контролювати і виконавчу владу. Іншу групу центристських партій становили ВО «Громада», ВБП «Грудова Україна», ПНЕРУ, ПРВУ, ВПТ, Партія мусульман України та ряд інших. Їхні пріоритети доповнювалися тезами про мовну та релігійну толерантність на тлі віри в можливість існування багатовекторної зовнішньої політики [21].

Таким чином, виборча кампанія 1998 р. зафіксувала групування політичних партій не навколо тих чи інших ідеологій, а відповідно до стратегічних завдань позапартійних діячів, у першу чергу, Президента. Намагання партійно-господарської номенклатури за будь-які ціну зберегти присутність у владі призвело до створення конгломерату політичних партій. Прагматичний союз, у свою чергу, мав дві складові – «партія влади» та умовна опозиція. Третій елемент партійної системи – націонал-демократичний табір – втрачав вплив на суспільство, поступово поглинаючись «партією влади» як через кооптацію окремих політиків, так і через прихід до їх лав представників бізнесу. Для останніх же існування поза владою і в опозиції є неприродним [21].

Виборчий бар'єр (4 %) подолали 8 політичних сил: КПУ (24,65 %), Народний Рух України (9,4 %), Блок СПУ – СелПУ (8,55 %), НДП (5,01 %), СДПУ (о) (4,01 %), «Громада» (4,67 %) і ПСПУ (4,04 %).

Єдиною партією національно-демократичного спрямування, що пододала виборчий бар'єр, став НРУ. Найбільше голосів виборців НРУ набрав у трьох областях Галичини та двох областях Волині. Але якщо у Волинській та Рівненській областях решта партій-переможниць представляли центристів і лівих (Народну партію, Партію зелених, НДП, КПУ, блок СПУ-СелПУ), то у трьох Галицьких областях чотирипроцентний бар'єр подолали й інші партії національно-демократичного спрямування. Зокрема, у Івано-Франківській області «Національний фронт» (2 місце, 23,75 %), партія «Реформи і порядок» (5 місце, 4,33 %), у Львівській області партія «Реформи і порядок» (2 місце, 12,78 %), «Національний фронт» (3 місце, 9,72 %), у Тернопільській області «Національний фронт» (2 місце, 20,86 %).

Іншу за кількістю набраних голосів групу партій-переможців на Галичині склали пропрезидентські партії центристського спрямування: НДП (5,1 % у Івано-Франківській області, 5,5 % у Львівській області, 4,46 % у Тернопільській області) і Народна партія (5,18 % у Івано-Франківській області, 6,98 % у Львівській області, 4,1 % у Тернопільській області), а також СДПУ (о) (4,3 % у Львівській області).

З лівих партій виборчий бар'єр на Галичині пододала лише КПУ (4,09 % у Львівській області).

Партія зелених України пододала виборчий бар'єр у Івано-Франківській (4,19 %) та Тернопільській (4,1 %) областях [22].

Таким чином, аналіз результатів голосування на парламентських виборах 1998 р. за партійними списками у трьох галицьких областях засвідчив, що виборці регіону віддали перевагу національно-демократичним та право-центристським, пропрезидентським політичним силам. Фактично результати голосування за партійними списками зафіксували обмеженість території підтримки національно-демократичних сил переважно Західним регіоном з ядром у Галичині. За рік виборці Галичини підтвердили свій електоральний вибір голосуванням за Л. Кучму.

Парламентська кампанія 2002 р. означила дещо інші тенденції. Під час цієї виборчої кампанії ідеологічна вісь протистояння «ліві-неліві» хоч і збереглася, але ослабла, оскільки в центристському та правоцентристському (національно-демократичному) спектрах

з'являються інтегруючі блоки, що претендували на домінування в українській політиці. Перемогу національно-демократичного блоку «Наша Україна» забезпечили виборці Західної України та значної частини Центру; південні, центральні та східні регіони віддали перевагу лівоорієнтованим (КПУ і СПУ), крім того, на Сході частина виборців підтримала і владний блок «За єдину Україну!».

Також слід відзначити, що після загибелі В. Чорновола національно-демократичні політичні сили потребували появи нового лідера, який би зміг об'єднати розпорошені маргіналізовані політичні утворення. Таким лідером став популярний і харизматичний на той час політик В. Ющенко. До створеного ним блоку «Наша Україна» увійшли найбільш впливові на той час національно-демократичні сили, такі як НРУ і Конгрес українських націоналістів.

Найбільшу підтримку під час виборів до Верховної Ради України у 2002 р. здобули опозиційні до Президента Л. Кучми блок В. Ющенка «Наша Україна» (23,57 %) та КПУ (19,98 %). Натомість, провладні – блок «За Єдину Україну» (11,77 %) і СДПУ (о) (6,27 %) – посіли, відповідно, 3-тє і 6-тє місця. Блок «Наша Україна» здобув перемогу у 12-ти областях Західної і Центральної України (за винятком Кіровоградської і Полтавської областей) та у м. Київ. На відміну від виборів 1998 р., географія підтримки національно-демократичної «Нашої України» розширилася за рахунок Закарпаття, Буковини і центральноукраїнських областей. Доповнив успіх національно-демократичних сил у 2002 р. Блок Юлії Тимошенко (БЮТ), до складу якого увійшла, зокрема, УРП «Собор».

Попри те, що географія підтримки політичних сил, що позиціонували себе як національно-демократичні, збільшилася («Наша Україна» не пододала виборчий бар'єр лише на Донбасі і у м. Севастополь, а БЮТ подолав його у 18 областях і в м. Київ), базовим для них електоральним регіоном залишилася Західна Україна і, зокрема, Галичина. Так, «Наша Україна» здобула понад 50 % голосів виборців лише у п'яти областях: Івано-Франківській (74,61 %), Тернопільській (69,01 %), Львівській (63,92 %), а також Волинській (57,55 %) і Рівненській (54,8 %). Прикметно, що Блок «Наша Україна», долаючи (за М. Дністрянським) «інерцію регіонально-історичної відчуженості», дістав підтримку у більшій частині історичного ядра України включно із прикордонними лівобережними Сумською і Чернігівською областями. Хоча, як показали результати соціологічних досліджень, що проводилися у 2002 р. напередодні голосування, «політичний розріз» суспільних інтересів (ліві – центр – праві) у приблизному співвідношенні становив 25 % – 26 % – 9 % [23, с. 219]. БЮТ на Галичині посів друге місце (18,94 % у Тернопільській області, 17,13 % у Львівській області і 9,68 % у Івано-Франківській області) [24].

Таким чином, об'єднання національно-демократичних сил призвело до того, що електоральний вибір галичан став максимально консолідованим, це виділило регіон з-поміж інших: лише у трьох галицьких областях виборчий бар'єр подолали всього дві політичні сили – «Наша Україна» і БЮТ, тоді як у решті регіонів кількість переможців коливалася від 3-х у м. Севастополі до 8-ми у Дніпропетровській області. Уперше на Галичині не здобули підтримки ані провладні, ані ліві політичні сили.

Чергові парламентські вибори 2006 р. і позачергові 2007 р. проходили у принципово нових умовах. По-перше, вперше голосування відбувалося за пропорційною виборчою системою. По-друге, вибори 2006–2007 рр., на відміну від попередніх парламентських виборчих кампаній, проходили в умовах гострого регіонального протистояння, закладеного під час президентської кампанії 2004 р. Як наслідок, порівняно з попередніми виборчими кампаніями квазіідеологічне групування політичних сил трансформувалося на цілковито розмите в ідеологічному розумінні «помаранчеве» – «антипомаранчеве». По-третє, умовно «помаранчеві» політичні сили під час виборчої кампанії 2006 р. фактично були в опозиції один до одного.

Хоча порівняно із попередніми виборами до Верховної Ради прохідний бар'єр було знижено до 3 %, кількість партій – переможниць не збільшилася, а скоротилася до п'яти, а саме: Партія регіонів (32,12 %), БЮТ (22,27 %), Народний Союз «Наша Україна» (13,94 %), СПУ (5,67 %) і КПУ (3,66 %).

Результати волевиявлення галичан на виборах до Верховної Ради у 2006 р. характеризувалися домінуванням двох політичних сил – Блоку «Наша Україна» та БЮТ.

В Івано-Франківській області Народний Союз «Наша Україна» набрав **45,06 %** голосів виборців, а БЮТ – **30,39 %**. За виборчими округами «Наша Україна» перемогла в 5-ти, а БЮТ – у 2-х виборчих округах. Також виборчий бар'єр у Івано-Франківській області подолали Український Народний Блок Костенка і Плюща (**5,44 %**) та Громадянський блок ПОРА-ПРП (**3,31 %**).

У Львівській області Народний Союз «Наша Україна» також здобув перемогу, набравши **37,94 %** голосів виборців, а БЮТ – **33,04 %**. За виборчими округами «Наша Україна» перемогла у 11-ти, а БЮТ – у 3-х. Також виборчий бар'єр у Івано-Франківській області подолали Громадянський блок ПОРА-ПРП (**5,05 %**), Український Народний Блок Костенка і Плюща (**3,93 %**) та Партія регіонів (**3,01 %**).

У Тернопільській області протистояння Народного Союзу «Наша Україна» і БЮТ було найзапеклішим. Ці дві політичні сили набрали майже рівну кількість голосів виборців – **34,49 %** проголосували за БЮТ, а **34,15 %** – за «Нашу Україну». За виборчими округами «Наша Україна» перемогла у 5-ти, а БЮТ – у 3-х. Також виборчий бар'єр у Івано-Франківській області подолали Український Народний Блок Костенка і Плюща (**10,2 %**), Громадянський блок ПОРА-ПРП (**3,09 %**), та СПУ (**3,66 %**), яка на виборах 2006 р. позиціонувалася як «помаранчева» [25].

Позачергові вибори до Верховної Ради України 2007 р. стали результатом гострої політичної кризи. З точки зору електоральної поведінки населення України, вони фактично стали продовженням виборів 2006 р. За винятком позиціонування СПУ, яка, попри очікування більшості своїх виборців, у 2006 р. увійшла в коаліцію з Партією регіонів і КПУ.

Формально перемогу на позачергових виборах 2007 р. здобула Партія регіонів, яка набрала **34,35 %** голосів виборців. Але суттєво покращив свій результат БЮТ, який здобув підтримку **30,73 %** виборців. Географічно БЮТ перемиг у центральноукраїнських і західноукраїнських (крім Закарпаття) областях. Як правило, покращення результату БЮТ відбулося за рахунок західноукраїнських областей (крім Закарпаття), де БЮТ суттєво потіснив президентський Блок «Наша Україна – Народна самооборона» (НУ – НС).

Зокрема, в Івано-Франківській області за БЮТ віддали голоси **50,67 %**, за «Нашу Україну» – **36,78 %**. Крім двох лідерів виборчий бар'єр в області пододало лише ВО «Свобода» із **3,41 %** голосів підтримки виборців.

У Львівській області за БЮТ проголосували **50,38 %** виборців, а за «Нашу Україну» – **36,02 %**. Також виборчий бар'єр в області подолали ВО «Свобода» (**3,06 %**) та Партія регіонів (**4,19 %**).

У Тернопільській області результати голосування на позачергових виборах до Верховної Ради України 2007 р. так само засвідчили домінування БЮТ (**51,57 %**) і «Нашої України» (**35,16 %**), та подолання виборчого бар'єру ВО «Свобода» (**3,44 %**) і Партією регіонів (**3,01 %**) [26].

Таким чином, Галичина, а також Закарпаття (де суттєвий вплив мав тодішній голова Секретаріату Президента В. Балого) надали найбільшу підтримку президентській політичній силі.

Парламентські виборчі кампанії 2006–2007 рр. продемонстрували відсутність централізованого використання адміністративних важелів і зменшення впливу владного фактору на результати волевиявлення. Однак наявність у суспільстві конфліктних тем (зовнішньополітичні пріоритети виборців різних регіонів України, ставлення до російської мови), тем загрози й небезпеки зумовила появу нових прийомів виборчої боротьби (використання технік маніпулювання почуттями й емоціями виборців, апелювання до підсвідомості людини). Апеляція до подій 2004 р., до «образу Майдану» стала основою для застосування маніпулятивних прийомів впливу на свідомість виборця та його емоційний стан [27, с. 13].

Парламентські виборчі кампанії 2006–2007 рр. відзначилися тим, що електоральний вибір громадян України великою мірою формувався під впливом ціннісно-світоглядних

орієнтацій. Зокрема, це була підтримка громадянами тих кандидатів та політичних сил, з якими співпадали позиції стосовно вирішення таких питань, як надання російській мові офіційного статусу, зовнішньополітичних пріоритетів тощо. Такий електоральний розподіл цілком відображав особливості регіональної політико-культурної диференціації українського суспільства. Використання політичними силами зазначених ціннісно-світоглядних розбіжностей на той момент виявилось достатнім для ефективного проведення власних виборчих кампаній.

Результати дострокових парламентських виборів 2007 р. продемонстрували часткове зменшення впливу ціннісно-світоглядних чинників на формування електорального вибору. Зокрема, спостерігалось помітне зростання впливу в електоральній мотивації виборців соціально-економічних очікувань, про що свідчило розширення електорату БЮТ у Центрі та Півдні країни, активне використання політичними силами соціальної риторики, а також проходження у парламент поміркованої сили без виражених регіональних ознак – Блоку Литвина. На дострокових парламентських виборах 2007 р. найвпливовішими факторами свого вибору громадяни відзначили програми політичних сил та особистості їх лідерів. Однак результати соціологічного опитування електоральних груп п'яти парламентських сил щодо переваги того чи іншого чинника показали, що програма мала найбільше значення для прихильників КПУ – 70 %, Блоку «Наша Україна-Народна самооборона» (НУНС) – 61 %, Партії Регіонів – 48 %. Хоча при більш детальному дослідженні знання і розуміння громадянами змісту пропозицій більшість респондентів (51,4 %) відзначали, що було важко зрозуміти позиції різних політичних сил і політиків. Приблизно стільки ж (58,3 %) відповідали, що часто не могли знайти відмінності у програмах і пропозиціях різних партій, блоків та їх лідерів. Для електоратів БЮТ та Блоку Литвина головну роль відігравали постаті їх лідерів – 47 % та 48 % відповідно.

Вищенаведені оцінки щодо обумовленості електорального вибору у 2007 р. свідчать про різний характер побудови парламентських сил. Зокрема, БЮТ та Блок Литвина є, перш за все, політичними силами, орієнтованими на популярність їх лідера. Відповідно, рейтинг підтримки цих блоків прямо залежить від рівня підтримки їх лідерів. «Наша Україна», Партія регіонів та КПУ сприймалися населенням скоріше як політичні об'єднання – зі своєю організаційною структурою, ідеологією, програмними настановами тощо [28]. Зважаючи на це, можна констатувати, що результати парламентських виборів 2006–2007 рр. на Галичині засвідчили, з одного боку, традиційно суттєву вагу для виборців ідеології та програмних настанов, а з іншого – зростання ролі особистості лідера політичної сили, у даному випадку – Ю. Тимошенко.

Період 2010–2011 років позначився певним зниженням актуальності соціокультурного поділу (та, як зазначалося вище, – зростанням соціально-економічного). Головною передумовою цього стало зняття найбільш серйозного «подразника» для частини суспільства, передусім, жителів Східного і Південного регіонів – законодавчо визначеного курсу на вступ України до НАТО, з переорієнтацією на більш прийнятну концепцію державного нейтралітету. Це було зроблено через прийняття нового Закону «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України» 1 липня 2010 р. До інших передумов також можна віднести: невиправдані очікування на стрімке покращання відносин з Росією після підписання Харківських угод, непоступливість останньої в газових питаннях, що мало наслідком підвищення тарифів на енергоносії для українських споживачів; декларування керівництвом держави, яке асоціювалося з проросійським вектором зовнішньої політики, пріоритетності євроінтеграційного курсу України; певне (тимчасове) «заморожування» владою питання зміни статусу російської мови в Україні. Таким чином, перед початком виборчої кампанії 2012 р. в українському суспільстві спостерігалися тенденції до підвищення актуальності соціально-економічного та, відповідно, зменшення актуальності соціокультурного поділу. На думку Ю. Якименка, подальший розвиток цих тенденцій давав би певні переваги опозиційним силам, зокрема, за рахунок поширення їх впливу на розчарований владою електорат Сходу і Півдня. При цьому, йдеться не стільки про «стару» опозицію – ВО «Батьківщина» (через її стійку асоціацію в цих регіонах з «націоналістичними»

поглядами), скільки про партії, які претендували на роль «нових» політичних сил, ще чітко не пов'язаних у громадській думці з наявним соціокультурним поділом (партії «Фронт Змін» та «УДАР») [29].

Втім, парламентська виборча кампанія 2012 р. пішла за традиційним сценарієм, який характеризувався розмежуванням політичних уподобань на підставі соціокультурного поділу, як основи електоральних стратегій політичних сил, що означало продовження практики використання маркерів «свій – чужий». Зокрема, Партія регіонів вдалася до мобілізації виборців на «мовній» основі. Важливою складовою такої кампанії стало резонансне прийняття Закону «Про засади державної мовної політики», що відкривав шлях до надання російській мові статусу регіональної. Відповідно, у опозиційних партій не залишилося іншого вибору, як реагувати на запропонований владою виклик.

Іншими особливостями виборчої кампанії 2012 р. стало повернення до змішаної системи виборів, підвищення виборчого бар'єру до 5 %, заборона на участь у виборах блоків партій, а також засудження за підписання газових контрактів, а потім і ув'язнення Ю. Тимошенко – лідера опозиції і головного конкурента В. Януковича на попередніх президентських виборах. Ці кроки були викликані такою, що швидко падає, популярністю Партії регіонів, яка з 2007 по 2011 рік втратила більше двох третин своїх прихильників [30].

За підсумками голосування за партійними списками до Верховної Ради пройшли п'ять партій: Партія регіонів (30 %), колишній БЮТ – ВО «Батьківщина» (25,54 %), «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» (13,96 %), КПУ (13,18 %) і ВО «Свобода» (10,44 %).

Регіональний поділ прихильників провідних політичних сил в основному зберігся. Як і на попередніх парламентських виборах, він переважно мав у своїй основі відмінності соціокультурних орієнтацій жителів різних регіонів України. Зокрема, Партія регіонів та КПУ перемогли в областях на Сході та Півдні України, ВО «Батьківщина» – у Центрі та на Заході, ВО «Свобода» здобула більшість голосів на свою підтримку у Західній Україні, зокрема на Галичині і Волині, а також у м. Київ. Втім підтримка цієї право-радикальної партії на Західній Україні була різною. Зокрема, на Галичині ВО «Свобода» отримала понад 30 % голосів виборців (33,79 % у Івано-Франківській, 38,01 % у Львівській та 31,22 % у Тернопільській областях). Тоді як у Рівненській і Волинській областях підтримка ВО «Свобода» склала відповідно 16,63 % та 17,98 %, а на Буковині і Закарпатті – 8,71 % і 8,35 % голосів.

Найбільше голосів виборців у Івано-Франківській та Тернопільській областях отримала ВО «Батьківщина» – 38,21 % та 39,04 %, а у Львівській області ВО «Батьківщина» стала другою із 35,49 % голосів виборців.

Також виборчий бар'єр на Галичині подолав «УДАР Віталія Кличка», який отримав підтримку 15,25 % виборців Івано-Франківської, 14,44 % виборців Львівської і 14,68 % виборців Тернопільської областей. Крім трьох опозиційних партій виборчий бар'єр у Львівській області пододала Партія регіонів (6,4 %) [31].

За підсумками парламентських виборів 2012 р. в Україні так і не з'явилася політична сила, яка могла би претендувати на рівномірну підтримку виборців в усіх регіонах України, стала би загальнонаціональною партією, оскільки біполярний характер кампанії не залишив місця для «третьох сил», вимагаючи від партій визначення в координатах «влада-опозиція», які збіглися із соціокультурним поділом.

Разом з тим, уперше в історії українського парламенту до його складу потрапила право-радикальна політична сила – ВО «Свобода». Феномену такого успіху ВО «Свобода» приділили увагу соціологи – зокрема, В. Паніотто, Н. Харченко, В. Нахманович, А. Мазурок. Такий інтерес до успіху ВО «Свобода» автори досліджень пояснюють тим, що по відношенню до ВО «Свобода» склалося уявлення, ніби ця політична сила сповідує ксенофобські та антисемітські погляди [32, с. 82]. Втім, на основі аналізу результатів голосування та соціологічних досліджень, проведених Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) у 2013 р., автори дійшли висновків, що електорат ВО «Свобода» складається переважно із колишніх виборців «Нашої України» та ВО «Батьківщина», а електоральний успіх політичної сили обумовлений не зростанням ксенофобських настроїв, а підтримкою протестної

активності партії [32, с. 98]. На переконання В. Нахмановича, ВО «Свобода» не має в Україні свого унікального електорату, за винятком вкрай невеликої частки радикальних ксенофобів та ультранаціоналістів. Загалом електорат цієї політичної партії є частиною націоналістично орієнтованого електорату, що іншим своїм краєм має ліберальних націонал-демократів, які від європейсько-орієнтованих лібералів відрізняються лише сповіданням цінностей культурного націоналізму [33, с. 205]. У цілому означені висновки є вірними й по відношенню до виборців ВО «Свобода» у Галичині.

Парламентські вибори 2014 р., як і вибори Президента України відбувалися у ще більш складній ситуації: у період між двома найбільшими загостреннями збройного конфлікту на Донбасі: у серпні – вересні 2014 р. та у січні – лютому 2015 р.

В умовах збройного конфлікту на вибір, який мав зробити український народ, впливала ціла низка елементів. Психологічний постмайданний стрес, різке зниження доходів, економічний колапс і складна військово-політична криза змушували людей обирати політичні сили, які, на думку виборців, якнайкраще могли вирішити означені проблеми. Відтак, вперше не стояло питання, переможуть «проросійські» або «проукраїнські» і «проєвропейські» сили. Штучне етнічне протистояння, що нагніталось всі ці роки політиками з обох сторін, перестало бути актуальним. Заздалегідь було зрозуміло, що «проукраїнські» переможуть. З усуненням цієї дихотомії проходить й уся мода на етнічний націоналізм, який поступається місцем політичному. Втратила актуальність мовна тематика, менш актуальною стає і патріотична вишиванка, а на зміну музейним етнічним костюмам прийшла «людина із рушницею», адже практично всі «партії Майдану» поповнили свої виборчі списки військовими, «комбатами», добровольцями і волонтерами, що побували у зоні АТО.

Загальнонаціональні результати голосування зафіксували майже однаковий результат партії «Народний Фронт», очолюваної прем'єр-міністром А. Яценюком (22,14 %), і президентської партії «Блок Петра Порошенка» (21,82 %). Також виборчий бар'єр подолали Об'єднання «Самопоміч» (10,97 %), лідером якого є мер м. Львова А. Садовий, Радикальна партія Олега Ляшка (7,44 %), ВО «Батьківщина» (5,68 %) та Опозиційний блок (9,43 %), що складався із колишніх членів Партії регіонів.

Результати парламентських виборів 2014 р. продовжили тенденцію нівелювання електорального поділу, що започаткувалася попередньою президентською виборчою кампанією. Лише у Харківській, Донецькій і Луганській областях перемога «партій антимайдану» (Опозиційного блоку, КПУ, «Сильної України») була переконливою, тоді як у Дніпропетровській і Запорізькій областях «партії майдану» або сумарно переважали «партії антимайдану», або не сильно їм поступилися.

Щодо конкуренції Народного фронту і Блоку Петра Порошенка, то у ряді областей значну перевагу мав Народний фронт, у ряді – Блок Петра Порошенка, ще у частині областей ці дві політичні сили мали близькі результати. Три області Галичини відносяться до першої групи областей, оскільки у них переконливо переміг Народний фронт, за який проголосували 37,48 % виборців Івано-Франківської, 33,03 % виборців Львівської і 36,5 % виборців Тернопільської областей. За Блок Петра Порошенка, відповідно, проголосували 18,25 % виборців Івано-Франківської, 20,42 % виборців Львівської і 19,73 % виборців Тернопільської областей.

Також виборчий бар'єр на Галичині подолали Об'єднання «Самопоміч» (14,69 % у Івано-Франківській, 18,78 % у Львівській, 11,3 % у Тернопільській областях), ВО «Свобода» (8,81 % у Івано-Франківській, 6,19 % у Львівській, 8,18 % у Тернопільській областях), ВО «Батьківщина» (6,19 % у Івано-Франківській області та 6,31 % у Тернопільській області) та Радикальна партія Олега Ляшка (5,35 % у Львівській та 6,59 % у Тернопільській областях) [34].

Таким чином, можна констатувати, що виборці Галичини під час виборів до Верховної Ради України у 2014 р. віддали перевагу одній з двох провладних партій національно-демократичного спрямування, тій, яка по ряду питань займала дещо радикальнішу позицію. У той же час ВО «Свобода» не змогла повторити свого електорального успіху ані

на загальнонаціональному, ані на галицькому рівні. Однією з причин швидкого занепаду популярності «Свободи» та її лідера, якому, як не дивно, не допомогла активна участь у революційних подіях, була надмірна нетерпимість і неетична поведінка деяких відомих діячів цієї партії. Основну ж роль, очевидно, зіграло домінування слова над ділом та неспроможність членів партії показати себе добрими управлінцями (зокрема й у складі створеного відразу після Майдану тимчасового уряду) [35].

Висновки. За 25 років незалежності України за Галичиною міцно закріпився образ такого собі «українського П'ємонт», головного оплоту «всього українського в Україні». Наприклад, згідно з результатами соціологічного опитування, проведеного компанією **Research & Branding Group** напередодні 20-ї річниці Незалежності, 50 % українців визнали саме Галичину найбільш українським за духом субрегіоном нашої країни [36].

Ще до розпаду СРСР Галичина стала найбільш політично активним регіоном України, населення якого першим почало переобирати органи влади – обласні, міські, районні ради, виконавчі комітети різних рівнів. Потім демократично обрані обласні ради трьох галицьких областей – Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської – утворили щось на зразок регіонального парламенту – Галицьку асамблею. І хоча після здобуття Україною незалежності центр політичного життя перемістився до Києва, внесок і вага регіону у становленні української державності є визначним.

Одним із практичних проявів цього є електоральний внесок Галичини у формування загальнонаціональних органів представницької влади. Якщо говорити про електоральний вибір галичан під час президентських виборів, то слід відзначити ті ж тенденції до підтримки кандидатів із проукраїнською та прозахідною програмою. При цьому слід відзначити певну електоральну «гнучкість» галичан: за одного й того ж кандидата вони могли не голосувати в одній кампанії, і проголосувати у наступній, за умови прийняттого для регіону позиціонування. Зокрема, так відбулося із голосуванням за Л. Кравчука у 1994 р. та за Л. Кучму у 1999 р.

Результати парламентських виборчих кампаній у Галичині свідчать, що саме завдячуючи виборцям галицьких областей, особливо в перші роки незалежності, до Верховної Ради України потрапляли сили національно-демократичного та прозахідного спрямування. Багато в чому саме їхня присутність у вищому законодавчому органі держави обумовила те, що у своєму розвитку Україна пішла шляхом, відмінним від тієї ж Білорусі чи Росії.

На наше переконання, результати виборчих кампаній й усвідомлене позиціонування тих чи інших регіонів повинні враховуватися під час вироблення й удосконалення державної регіональної політики, що сприятиме, з одного боку, зростанню рівня довіри населення до влади, а з іншого – консолідації й демократизації суспільства та забезпеченню прав громадян.

Список використаних джерел:

1. Вишняк О. Політична типологія регіонів України: динаміка та фактори змін / Олександр Вишняк // Українське суспільство 1992–2008. Соціологічний моніторинг. – К. : Ін-т соціол. НАН України, 2008. – С. 331–342.
2. Закарпаття в етнополітичному вимірі. – К. : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 682 с.
3. Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2014. – 552 с.
4. Нова Україна. Передвиборна програма кандидата у Президенти України Леоніда Макаровича Кравчука 5 «Д» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/utverdzhennya-nezalezhno-ukra-ni/leon-d-makarovich-kravchuk/>
5. Українське суспільство на шляху до політичної нації: історія і сучасність : колективна моногр. / кер. кол. авт. і наук. ред. д. політ. н., проф. І. Д. Дудко ; Інститут історії українського суспільства ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2014. – 478 с.
6. Украина. Президентские выборы 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.electoralgeography.com/new/ru/countries/u/ukraine/ukraine-presidential-election-1991.html>

7. Україна. Референдум о Независимости 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.electoralgeography.com/new/ru/countries/u/ukraine/ukraine-independence-referendum-1991.html>

8. Головаха Е. И. Социальное безумие: история, теория и современная практика / Е. И. Головаха, Н. В. Панина – К. : Абрис, 1994. – 168 с.

9. Україна. Президентские выборы 1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.electoralgeography.com/new/ru/countries/u/ukraine/ukraine-presidential-election-1994.html>

10. Хмелько В. Через що політикам вдається розколювати Україну / В. Хмелько // Дзеркало тижня. – 2006. – № 24 (603). – 24 – 30 червня.

11. Белецкий М. Президентские выборы 1999 года в Украине: региональный аспект [Електронний ресурс] / М. Белецкий, М. Погребинский, А. Толпыго. – Режим доступу: <http://www.analitik.org.ua/publications/joint/3dd39f2e/3dd3a8c2/>

12. Центральна виборча Комісія. Вибори Президента України 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp1999/WBPROC0>

13. Хан Е. Выборы Президента Украины в 2004 г.: социальные и географические тренды [Електронний ресурс] / Е. Хан. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/Articles/Kultnar/knp68/THknp68_173-176.pdf

14. Центральна виборча Комісія. Вибори Президента України 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp001>

15. Ключкович А. Електоральне структурування території України: основні регіони, фактори та етапи [Текст] / А. Ключкович // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Політологія. Соціологія. Філософія / І. Варзар, М. Вегеш, В. Денисенко та ін. – Ужгород : Говерла, 2014. – Вип. 17. – С. 50–59.

16. Центральна виборча Комісія. Вибори Президента України 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP001>

17. Центральна виборча Комісія. Позачергові вибори Президента України 25 травня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001>

18. Электоральная география 2.0 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.electoralgeography.com/new/ru/wp-content/gallery/ukraine2014p/2014-ukraine-oranges-raions.png>

19. Бунь В. Вплив інституційних факторів на електоральний вибір [Електронний ресурс] / В. Бунь. – Режим доступу: http://westukr.itgo.com/bun_cpd_conf-2006-1.html

20. Вибори до Верховної Ради України 1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%B2%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%97%D0%BD%D1%96_1994

21. Мороко В. Парти́но-політична боротьба в Україні в ході виборчих кампаній 1998–2000 рр. [Електронний ресурс] / В. Мороко. – Режим доступу: istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/31/moroko.pdf

22. Центральна виборча Комісія. Вибори до Верховної Ради 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=1&rejim=0>

23. Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості : Монографія. – К., Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – 396 с.

24. Центральна виборча Комісія. Вибори до Верховної Ради 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WBPROC0V>

25. Центральна виборча Комісія. Вибори до Верховної Ради 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001>

26. Центральна виборча Комісія. Позачергові вибори до Верховної Ради 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>

27. Регіональні виборчі кампанії початку XXI століття (на прикладі західних областей України) [Текст] : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Мадрига Тетяна Богданівна; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2011. – 19 с.

28. Основні чинники електорального вибору громадян України (аналіз виборчих кампаній 2006–2008 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/Juli08/05.htm>

29. Якименко Ю. Парламентські вибори – 2012: вплив суспільних поділів на електоральні стратегії та перспективи розвитку партійної системи [Електронний ресурс] / Ю. Якименко. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/1406201966_file.pdf

30. Рейтинг Партії регіонів за рік впав втричі, БЮТ – не змінився [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://archive.is/20120717204254/news.dt.ua/POLITICS/rejting-partiyi-regioniv-za-rik-vpav-vtrichi-byut-ne-zminivsia-83945.html#selection-213.0-212.1>

31. Центральна виборча комісія. Вибори до Верховної Ради 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp315?PT001F01=900>

32. Факторы электоральной популярности ВО «Свобода» / А. Мазурок, В. Паниотто, Н. Харченко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2014. – № 2. – С. 82–100.

33. Нахманович В. Феномен «Свободи». Виборці радикальних націоналістів у дзеркалі соціології / В. Нахманович. – К. : КМІС, 2016. – 224 с.

34. Центральна виборча комісія. Позачергові вибори до Верховної Ради 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp315?PT001F01=910>

35. Колодій А. Позачергові президентські й парламентські вибори 2014 року в Україні: особливості та наслідки [Електронний ресурс] / А. Колодій. – Режим доступу: <http://political-studies.com/?p=1263>

36. События августа 1991 года и провозглашение независимости Украины: 20 лет спустя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: rb.com.ua/upload/medialibrary/Prezentatijn20letRUS.pdf

* Ляшенко Олексій Олексійович – кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.